МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

КРАСКІВСЬКА Наталія Володимирівна

УДК 351

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

25.00.02 – механізми державного управління

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з державного управління

Житомир – 2026

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті цивільного захисту України.

Науковий керівник:	доктор наук з державного управління, доцент, **Шпак Юрій Валерійович**, Державний університет «Житомирська політехніка», професор кафедри права, публічного управління та адміністрування.
Офіційні опоненти:	доктор наук з державного управління, професор **Лопушинський Іван Петрович**, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, професор кафедри публічного управління, адміністрування та національної безпеки; доктор наук з державного управління, професор **Криштанович Мирослав Франкович**, Національний університет «Львівська політехніка» завідувач кафедри загальновійськової підготовки.

Захист відбудеться *7 листопада 2026 року об 11 годині* на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 14.052.03 в Державному університеті «Житомирська політехніка» за адресою: 10005, м. Житомир, вул. Чуднівська, 103, конференц-зала (2-й поверх).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного університету «Житомирська політехніка» за адресою: 10005, м. Житомир, вул. Чуднівська, 103.

Автореферат розісланий *7 жовтня 2026 року*.

Учений секретар спеціалізованої вченої ради — Л.В. Сергієнко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Повномасштабна збройна агресія проти України докорінно змінила умови територіального розвитку та зміст державного впливу на регіональні й місцеві процеси. Руйнування житла, критичної, соціальної та виробничої інфраструктури, переміщення населення і бізнесу, мінна небезпека, порушення просторових та економічних зв'язків, нерівномірне навантаження на приймаючі громади й тривала невизначеність сформували нову конфігурацію територіальних потреб. За таких умов відновлення не може зводитися до відбудови окремих об'єктів або розподілу фінансових ресурсів. Воно має забезпечувати повернення й модернізацію життєво важливих функцій територій, доступність базових послуг, безпеку населення, економічну активність, соціальну згуртованість, екологічну відповідальність і здатність регіонів та громад протистояти повторним потрясінням. Одночасно європейська інтеграція України посилює вимоги до прозорості, підзвітності, багаторівневої координації, результативності публічних інвестицій та відповідності відновлення принципам сталого розвитку.

Наукова і практична складність проблеми зумовлена істотною неоднорідністю українських територій та фрагментарністю управлінських інструментів, що застосовуються до них. Прифронтові, деокуповані, прикордонні, приймаючі, метрополійні, логістично-виробничі, аграрні й віддалені території відрізняються масштабом руйнувань, профілем ризиків, демографічною динамікою, функціональною роллю, фіскальною та інституційною спроможністю. Уніфіковані правила розподілу ресурсів за таких умов можуть поглиблювати нерівність, а не усувати її. Водночас стратегічне, просторове, бюджетне, програмно-проєктне та цифрове планування часто функціонують як недостатньо узгоджені цикли, що послаблює причинний зв'язок між виявленою проблемою, управлінським рішенням, фінансуванням і фактичним територіальним результатом. Це актуалізує потребу в науковому обґрунтуванні інтегрованого адаптивного механізму державного управління територіальним розвитком, який поєднує єдині державні стандарти з територіальною диференціацією, доказову діагностику з портфельним управлінням, багаторівневу відповідальність із партнерством, а моніторинг – із наперед визначеними правилами коригування.

Теоретичне підґрунтя дослідження сформували праці українських учених з державного управління, регіональної політики, децентралізації, просторового розвитку, фінансової спроможності громад, цифровізації та стійкості. Вагомі положення представлені у дослідженнях А. Антонова, В. Бакуменка, О. Баштанник, Н. Васильєвої, О.Вакун, Д. Грицишена, Н. Дацій, І. Драгана, М. Кизима, В. Кравціва, М. Криштановича, В. Ксендзук, В. Кучменка, І. Лопушинського, І. Семигуліної, Є. Маруняк, Г. Монастирського, Н. Орлової, О. Руденко, Л. Сергієнко, С. Свірко, І. Сторонянської, І. Супрунової, Ю. Шпака, Г. Шумської, І. Ярошенко та інших науковців. Зарубіжний дискурс охоплює підхід Ф. Барки, теорію багаторівневого врядування Л. Хуге і Г. Маркса, колаборативного врядування К. Анселла, А. Геша, К. Емерсон і

Т. Набатчі, інституційні положення Д. Норта та Е. Остром, концепції регіональної стійкості Р. Мартіна, П. Санлі, Р. Бошми, Г. Брістоу, А. Гілі та інших дослідників.

Попри значний науковий доробок, недостатньо системно розкрито механізм поєднання розвитку, відновлення, безпеки, стійкості та довгострокової модернізації територій у єдиному управлінському циклі. Потребують уточнення критерії територіальної діагностики, методи одночасного врахування руйнувань, втрати функцій, ризиків і спроможності, оцінювання зрілості взаємопов'язаних механізмів, формування диференційованих пакетів державної політики, закріплення багаторівневих зобов'язань і перетворення даних моніторингу на обов'язкові адаптивні рішення. Цим обумовлена актуальність теми, мета, завдання та логіка дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в межах науково-дослідної роботи Національного університету цивільного захисту України за темою «Розробка механізмів державного управління соціально-економічною сферою та її галузями в контексті забезпечення безпеки українського суспільства» (номер державної реєстрації 0118U001007). Особистий внесок авторки у виконання теми полягає в обґрунтуванні теоретичних й методичних положень щодо формування інтегрованого адаптивного державного управління територіальним розвитком, диференціації інструментів відновлення та забезпечення стійкості регіонів і територіальних громад.

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних, методичних положень та розроблення практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів державного управління територіальним розвитком в Україні в умовах повоєнного відновлення.

Для досягнення мети поставлено такі завдання:

– уточнити сутність механізмів державного управління територіальним розвитком в умовах повоєнного відновлення;

– систематизувати механізми державного управління територіальним розвитком та уточнити принципи їх реалізації;

– узагальнити зарубіжний досвід державного управління територіальним розвитком та процесами відновлення;

– визначити територіальні диспропорції, потреби, стійкість і спроможність регіонів та громад;

– оцінити стан і результативність механізмів державного управління територіальним розвитком в Україні;

– запропонувати інтегрований адаптивний механізм державного управління територіальним розвитком в умовах повоєнного відновлення України.

Об'єктом дослідження є процеси державного управління територіальним розвитком в Україні.

Предметом дослідження є механізми державного управління територіальним розвитком в Україні в умовах повоєнного відновлення.

Методи дослідження. Теоретичну і методичну основу роботи становить сукупність загальнонаукових і спеціальних методів. Історико-логічний метод, аналіз, синтез, абстрагування та узагальнення застосовано для дослідження розвитку наукових поглядів і уточнення понятійного апарату. Системний, структурно-функціональний і процесний підходи використано для визначення складових механізмів державного управління територіальним розвитком, зв'язків між ними та послідовності їх функціонування. Інституційний, просторовий і територіально орієнтований підходи дали змогу дослідити розподіл повноважень, взаємодію суб'єктів і особливості різних територій. Порівняльний, нормативно-правовий методи та контент-аналіз застосовано для узагальнення зарубіжного досвіду й оцінювання забезпечення державного управління територіальним розвитком. Статистичні, індексні, матричні та графоаналітичні методи використано для оцінювання руйнувань, потреб, стійкості, управлінської спроможності та функціонування механізмів державного управління територіальним розвитком. Типологічний і причинно-наслідковий методи дали змогу визначити профілі територій та виявити проблеми взаємодії окремих механізмів державного управління територіальним розвитком. Багатокритеріальне оцінювання, сценарний аналіз і аналіз чутливості застосовано для обґрунтування розрахункових показників і перевірки стійкості отриманих результатів. Методи моделювання використано для формування інтегрованого адаптивного механізму державного управління територіальним розвитком та інструментів його реалізації.

Інформаційна база дослідження. Інформаційну базу сформували Конституція України, закони та підзаконні акти у сферах державної регіональної політики, місцевого самоврядування, просторового планування, публічних інвестицій, відновлення, критичної інфраструктури, довкілля, доступу до інформації та цифрових реєстрів; державні, регіональні й місцеві стратегічні документи; офіційні статистичні та адміністративні дані; інформація ГІС регіонального розвитку, DREAM і відкритих бюджетних ресурсів; цикли швидкої оцінки шкоди та потреб у відновленні; документи Ukraine Facility, Європейської Комісії, OECD, Ради Європи, ООН, Світового банку та UN-Habitat; наукові праці українських і зарубіжних учених; результати власних розрахунків, систематизацій і моделювання.

Використання технологій штучного інтелекту. У процесі підготовки робочих матеріалів технології штучного інтелекту застосовувалися як допоміжний інструмент для технічного структурування, мовного редагування, перевірки внутрішньої узгодженості, пошуку бібліографічних метаданих і підготовки редагованих схем. Добір і перевірка джерел та даних, інтерпретація результатів, формулювання наукових положень, розрахунків і висновків здійснені авторкою, яка несе повну відповідальність за зміст дисертаційної роботи.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна полягає у поглибленні теоретичних положень щодо формування інтегрованого адаптивного державного управління територіальним розвитком у повоєнний період. Основні результати, що характеризують наукову новизну та виносяться на захист, полягають у такому:

удосконалено:

– методологічні положення формування і реалізації механізмів державного управління територіальним розвитком шляхом визначення взаємопов'язаних складових, що охоплюють мету, суб'єктів, об'єкт управління, функції, нормативне й інформаційне забезпечення, інструменти впливу, ресурси та очікуваний територіальний результат; принципи законності, субсидіарності, адресності, територіальної справедливості, координації, партнерства, прозорості, адаптивності й стійкості конкретизовано відповідно до етапів підготовки, реалізації, моніторингу та коригування управлінських рішень;

– класифікацію механізмів державного управління територіальним розвитком, яку доповнено їх розподілом за функціональним призначенням, рівнем реалізації, часовим горизонтом, характером управлінського впливу, ресурсною основою, умовами застосування та етапами повоєнного відновлення; запропонована класифікація дає змогу визначити місце кожного механізму в управлінському процесі та сформувати обґрунтоване поєднання правових, організаційних, фінансових, просторових, програмно-проєктних та інформаційних інструментів для конкретної території;

– концептуальні положення щодо формування та реалізації інтегрованого адаптивного механізму державного управління територіальним розвитком, що поєднує стратегічно-цільову, безпекову, інституційно-координаційну, просторово-функціональну, фінансово-інвестиційну, програмно-проєктну, інформаційно-аналітичну складові, а також механізми участі громадськості й підзвітності; його функціонування передбачає послідовне здійснення діагностики, визначення типу території, встановлення пріоритетів, формування диференційованого комплексу інструментів, ресурсне забезпечення, реалізацію, моніторинг і коригування рішень. Складовою механізму визначено територіальний контракт результативності як узгоджену між рівнями публічної влади та партнерами угоду, в якій установлюються цілі, зобов'язання сторін, джерела фінансування, строки, показники результату й умови перегляду рішень;

набули подальшого розвитку:

– понятійно-категоріальний апарат науки державного управління шляхом уточнення сутності механізмів державного управління територіальним розвитком в умовах повоєнного відновлення, яке визначено як упорядковану багаторівневу систему цілей, суб'єктів, повноважень, норм, методів, інструментів, ресурсів, процедур та інформаційних зв'язків, за допомогою якої держава у взаємодії з регіональними й місцевими органами влади забезпечує

відновлення функцій територій, зменшення їхньої вразливості та формування довгострокової спроможності до розвитку;

– інституційні положення щодо гармонізації механізмів державного управління територіальним розвитком на національному, регіональному та місцевому рівнях шляхом узгодження стратегічно-цільового, просторово-планувального, фінансово-бюджетного, програмно-проєктного й інформаційно-аналітичного механізмів; запропоновано розмежовувати відповідальність за визначення пріоритетів, просторове обґрунтування, формування переліку проєктів, фінансування, реалізацію та оцінювання результатів, що створює передумови для усунення дублювання управлінських дій і забезпечення послідовності державного впливу;

– методичний підхід до комплексної діагностики стану територій та оцінювання функціонування механізмів державного управління їх розвитком, який поєднує визначення територіального тиску відновлення, територіальної стійкості, управлінської спроможності з урахуванням функціонального типу території, рівня руйнувань, безпекових ризиків, потреб населення та управлінської спроможності; для кожного типу територій передбачено відповідний комплекс заходів, умови фінансування, форми організаційної підтримки та показники результативності, а моніторинг запропоновано здійснювати за послідовністю «проблема-управлінське рішення-ресурс-безпосередній результат-суспільний ефект-довгостроковий вплив», що дає підстави для своєчасного продовження, зміни, призупинення або масштабування відповідних заходів.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки та пропозиції дисертації можуть бути використані під час підготовки й узгодження управлінських рішень щодо державної регіональної політики, планування відновлення, типологізації територій, формування портфелів публічних інвестицій, диференціації співфінансування, цифрового моніторингу та оцінювання територіальних результатів. Практичне значення результатів підтверджується їх використанням у діяльності: Верховної Ради України – під час підготовки пропозицій до законодавчих ініціатив у сфері регіональної політики та повоєнного відновлення (довідка №110д9/10-2026/167933 від 14.07.2026 р); Міністерства культури та стратегічної комунікації України – у частині комунікаційних, партисипативних і підзвітних механізмів реалізації територіальних рішень (довідка №86/17 від 12.02.2026 р.); ГО «Освітній компас» – під час підготовки аналітичних, навчальних і проєктних матеріалів щодо спроможності та відновлення громад (довідка № 16/25 від 10.12.2025 р.); ЗВО «Університет трансформації майбутнього» – в освітній і науковій діяльності під час викладання дисциплін із публічного управління, регіонального розвитку, стратегічного та проєктного менеджменту (довідка №24/26 від 19.01.2026 р.).

Особистий внесок здобувачки. Дисертація є самостійною науковою працею. Здобувачкою особисто уточнено сутність механізмів державного управління територіальним розвитком в умовах повоєнного відновлення;

удосконалено його структурну побудову, принципи формування і реалізації та класифікацію; розроблено методичний підхід до комплексної діагностики стану територій і оцінювання функціонування механізмів державного управління територіальним розвитком; обґрунтовано інтегрований адаптивний механізм державного управління територіальним розвитком та інструменти його реалізації в умовах повоєнного відновлення України. Із праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише положення, що становлять особистий науковий доробок здобувачки.

Апробація результатів дослідження. Основні ідеї, положення, проміжні результати та висновки дисертаційної роботи були оприлюднені на міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: IX Міжнародній науково-практичній конференції «Роль юриспруденції у формуванні сучасного суспільства» (Київ, 10 жовтня 2023 р.); X Міжнародній науково-практичній конференції «Роль юриспруденції у формуванні сучасного суспільства» (Київ, 8 жовтня 2024 р.); VI Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток української держави в умовах активізації євроінтеграційних процесів» (Київ, 6 травня 2025 р.); XI Міжнародній науково-практичній конференції «Роль юриспруденції у формуванні сучасного суспільства» (Київ, 8 жовтня 2025 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження опубліковано в 11 наукових працях, із них: 7 статей, у тому числі 6 статей у наукових фахових виданнях України з державного управління та 1 стаття в науковому періодичному виданні іноземної держави; 4 тези доповідей у збірниках матеріалів міжнародних науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, списку опублікованих праць за темою дисертації, змісту, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 272 сторінки, основний текст - 209 сторінок. Робота містить 59 таблиць, 40 рисунків і 13 додатків. Список використаних джерел налічує 270 позицій.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено ступінь її наукової розробленості, розкрито зв’язок роботи з науковими програмами, сформульовано мету і сім завдань, визначено об’єкт, предмет, методи та інформаційну базу дослідження, наведено наукову новизну, практичне значення, особистий внесок авторки, відомості про апробацію, публікації, структуру й обсяг роботи.

У першому розділі **«Теоретичні засади формування механізмів державного управління територіальним розвитком»** здійснено систематизацію генези наукових поглядів на територіальний розвиток: від класичних теорій розміщення, полюсів зростання та регіональної конвергенції до сучасних концепцій територіально орієнтованого розвитку, багаторівневого і колаборативного врядування, територіальної згуртованості, стійкості та

відновлення. Обґрунтовано розуміння території як відкритої соціо-еколого-економічної, інституційної та безпекової системи, функціонування якої визначається не лише адміністративними межами, а й потоками населення, капіталу, послуг, знань, інфраструктури та ризиків.

Уточнено зміст базових категорій дослідження. Територіальний розвиток визначено як цілеспрямований, багатовимірний і контекстно зумовлений процес якісних та кількісних змін територіальної системи, унаслідок якого підвищуються її економічна продуктивність, соціальна згуртованість, просторова доступність, екологічна безпека, інституційна спроможність і стійкість. Державне управління територіальним розвитком розкрито як врегульовану, багаторівневу та доказово орієнтовану діяльність органів державної влади у взаємодії з місцевим самоврядуванням, бізнесом, громадянським суспільством, науково-освітнім середовищем і міжнародними партнерами.

Повоєнне відновлення територій обґрунтовано як особливий режим територіального розвитку, який поєднує відновлення безпеки й базових послуг, реконструкцію пошкоджених систем, реінтеграцію населення, економічне пожвавлення, просторову реорганізацію, інституційне відновлення та довгострокову модернізацію. Встановлено, що результат відновлення має вимірюватися не кількістю відбудованих об’єктів, а відтворенням функцій, доступністю послуг, зниженням уразливості та здатністю території підтримувати створені активи.

Механізм державного управління територіальним розвитком розкрито як упорядковану конфігурацію цілей, суб’єктів, норм, інститутів, ресурсів, методів, інструментів, процедур, інформаційних потоків, стимулів, обмежень і зворотних зв’язків. Запропоновано його дев’ятикомпонентну структуру та багатовимірну класифікацію за функціональним призначенням, рівнем реалізації, часовим горизонтом, способом впливу, ресурсною природою, режимом застосування і фазою відновлення. Принципами державного управління територіальним розвитком визначено такі: законності, субсидіарності, багаторівневості, стратегічної узгодженості, територіальної справедливості, партнерства, участі, доказовості, прозорості, адаптивності, безпеки та стійкості. Методологію дослідження побудовано як комплементарне поєднання підходів, кожен із яких виконує окрему пояснювальну і проєктувальну функцію (табл. 1).

Зарубіжний досвід узагальнено за функціональними моделями: політикою згуртованості ЄС, децентралізованим багаторівневим врядуванням, підтримкою проблемних і віддалених територій, інтегрованим просторовим плануванням, управлінням публічними інвестиціями за життєвим циклом, цифровим врядуванням і стійким посткризовим відновленням. Сформовано алгоритм адаптації іноземних практик до правових, фінансових, кадрових, безпекових і культурних умов України. Критеріями сумісності визначено нормативну відповідність, інституційну спроможність, фіскальну здійсненність, доступність даних, соціальну прийнятність, територіальну

релевантність, безпекову придатність, цифрову інтероперабельність і можливість оцінити результат. Для повоєнної України адаптація має враховувати асиметрію руйнувань, демографічну невизначеність, мінну небезпеку, воєнні ризики, різну проєктну готовність громад, залежність від зовнішнього фінансування та необхідність одночасної європейської інтеграції.

Таблиця 1

Функціональне призначення методологічних підходів до дослідження механізмів територіального розвитку

Підхід	Функція у дослідженні	Одержаний методологічний результат
Системний	Розгляд території як відкритої складної системи	Встановлення взаємозалежності функцій, ресурсів, інститутів і ризиків
Процесний	Побудова послідовності управлінських переходів	Формування замкненого циклу від діагностики до коригування
Інституційний	Аналіз правил, повноважень і відповідальності	Виявлення дублювань, прогалин та координаційних розривів
Просторовий і place-based	Урахування функціональної географії та неоднорідності територій	Обґрунтування масштабу й адресності державного впливу
Багаторівневий і колаборативний	Визначення конфігурації взаємодії суб'єктів	Поєднання державних стандартів із партнерською реалізацією
Ризик-орієнтований і стійкісний	Оцінювання загроз, уразливості та безперервності функцій	Включення безпеки й відновлюваності до критеріїв рішення
Програмно-проєктний	Перетворення цілей на портфель взаємопов'язаних втручань	Управління проєктом упродовж повного життєвого циклу
Доказовий	Верифікація проблеми, рішення та результату	Простежуваність даних і відповідальність за коригувальні дії

Джерело: систематизовано авторкою за результатами дослідження.

У другому розділі **«Сучасний стан реалізації механізмів державного управління територіальним розвитком України»** проаналізовано нормативно-правову й інституційну архітектуру державної регіональної політики та політики відновлення. Встановлено позитивне розширення об'єкта політики від вирівнювання регіонів до управління функціональністю, стійкістю і відновленням конкретних територій, однак виявлено несинхронність стратегічного, просторового, бюджетного та проєктного циклів, дублювання процедур, недостатню горизонтальну координацію і розмитість відповідальності за кінцевий результат.

За результатами п'яти циклів швидкої оцінки збитків і потреб відновлення встановлено зростання масштабів прямої шкоди, економічних втрат і потреб у реконструкції. За RDNA5 прямі збитки оцінено у 195,1 млрд дол. США, втрати - у 666,7 млрд дол. США, а потреби у відновленні - у 587,7 млрд дол. США. Доведено, що агреговані національні та секторальні показники не можуть автоматично визначати територіальну черговість, оскільки потребують доповнення даними про безпековий ризик, фактичне населення, функціональну роль території, доступ до послуг, фіскальну й управлінську спроможність, стан мереж і здатність утримувати відновлені активи.

Для комплексної діагностики сформовано індекс територіального тиску відновлення, який поєднує руйнування, втрати функцій, демографічне й сервісне навантаження, безпекові та екологічні ризики, а також індекс територіальної стійкості, що характеризує здатність території поглинати шоки, підтримувати критичні функції, відновлюватися, адаптуватися і трансформуватися. На перетині тиску, стійкості та управлінської спроможності сформовано профілі територій для диференціації послідовності дій, умов співфінансування, технічної підтримки та показників результату.

Результативність організаційного, фінансово-бюджетного, програмно-проєктного, просторово-планувального та інформаційно-цифрового механізмів оцінено за єдиною шестикритеріальною шкалою. Встановлено нерівномірність їх зрілості: інформаційно-цифровий механізм отримав 3,30 бала, програмно-проєктний – 3,06, організаційний – 3,04, фінансово-бюджетний – 2,77, просторово-планувальний – 2,67 бала з п’яти (рис. 1).

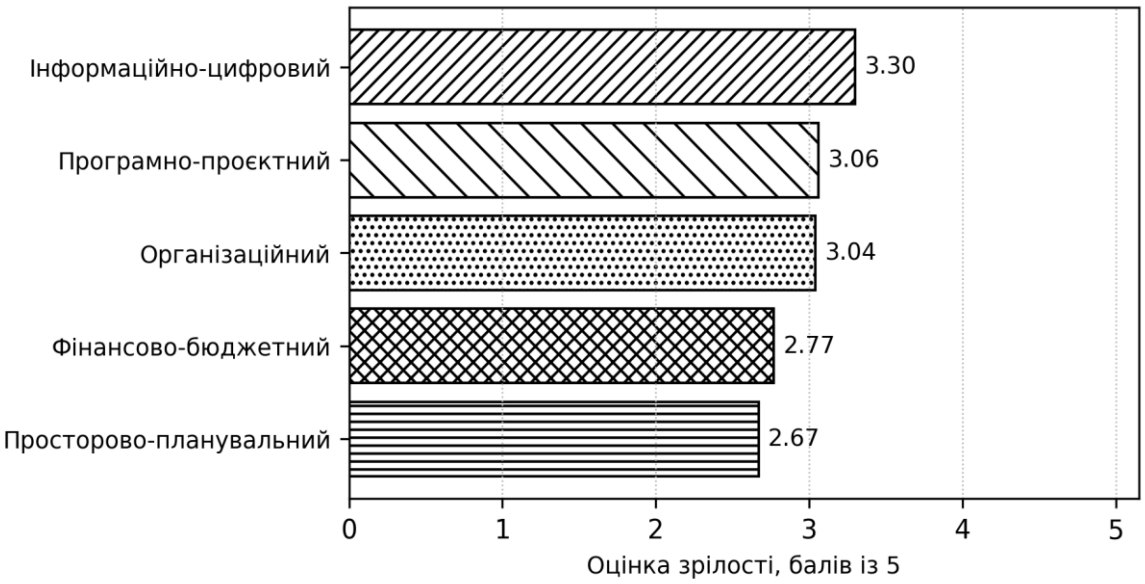

Рис. 1. Профіль зрілості ключових механізмів державного управління територіальним розвитком

Джерело: розраховано авторкою за результатами шестикритеріального оцінювання; максимальне значення – 5,0 бала.

Критичні розриви локалізовано на переходах «проблема - проєкт», «стратегія - бюджет», «просторове рішення - ресурс», «фінансування - функціональний результат» і «моніторинг - коригувальна дія». Це підтвердило, що основна причина недостатньої результативності полягає не лише у слабкості окремих інструментів, а у відсутності процедурно закріплених переходів між ними. Обґрунтовано необхідність переходу від відомчого адміністрування до інтегрованого портфельного управління територіальними результатами (табл. 2).

Таблиця 2

Аналітична модель програмно-проєктного циклу територіального відновлення

Стадія	Необхідний зміст	Типовий ризик	Контрольний результат
1. Ідентифікація проблеми	паспорт територіальної проблеми, базові дані, групи бенефіціарів	підміна проблеми переліком бажаних об'єктів	підтверджена причинно-наслідкова модель
2. Стратегічний скринінг	відповідність державній, регіональній і місцевій стратегіям	формальне цитування стратегій без показу внеску в цілі	матриця внеску проєкту в індикатори
3. Просторово-безпековий скринінг	локалізація, доступність, ризики, демографічний сценарій	відновлення в небезпечній або функціонально невиправданій локації	альтернативи розміщення і сценарний аналіз
4. Техніко-економічна підготовка	варіанти, витрати життєвого циклу, експлуатаційна модель	оцінка лише капітальних витрат	повна вартість володіння й джерела утримання
5. Пріоритезація і фінансування	єдиний портфель, критерії, готовність, додатковість ресурсів	конкуренція несумірних проєктів і слабка територіальна справедливість	багатокритеріальне ранжування з поправкою на спроможність
6. Реалізація і закупівлі	контракти, календар, ризики, контроль змін	затримки, здорожчання, зміна обсягу без оновлення результатів	контрольні ворота і журнал управлінських рішень
7. Моніторинг і післяпроєктна оцінка	фізичний прогрес, фінанси, функціональний ефект і вплив	завершення моніторингу після введення об'єкта в експлуатацію	оцінювання через 6, 12 і 36 місяців

Джерело: авторська розробка

Програмно-проєктний механізм перетворює стратегічні цілі на керовані набори заходів, проєктів і контрактів, конкретизуючи строки, ресурси, відповідальних та очікувані результати. Його цілісність визначається послідовним переходом від паспорта територіальної проблеми до аналізу альтернатив, просторової перевірки, підготовки проєкту, реалізації та оцінювання впливу.

Позитивною тенденцією є поширення портфельного підходу, цифрових систем, процедур підготовки та міжнародних стандартів, що підвищує прозорість і порівнянність проєктів.

У третьому розділі **«Напрями удосконалення механізмів державного управління територіальним розвитком в умовах повоєнного відновлення»** запропоновано інтегрований адаптивний механізм, побудований за восьмиконтурною архітектурою: стратегічно-цільовим, безпеково-стійкісним, інституційно-координаційним, просторово-функціональним, фінансово-інвестиційним, програмно-проєктним, цифрово-доказовим і партисипативно-підзвітним контурами. Його керуюче ядро забезпечує проходження замкненого циклу «діагностика - типологізація - пріоритизація - адресний пакет - ресурсування - реалізація - моніторинг - адаптивне рішення».

Розроблено територіальний контракт результативності як інструмент багаторівневого закріплення цілей, ресурсів, календарних віх, індикаторів, відповідальності, відкритості даних і правил коригування. Запропоновано п'ятирівневу модель зрілості - від фрагментарного реактивного до адаптивного випереджального стану. Рівень зрілості використовується не як рейтингове покарання, а як підстава для вибору формату технічної підтримки, обсягу автономії, складності процедур і глибини контролю.

Територіальну диференціацію поглиблено через виокремлення п’яти функціональних типів: безпеково-критичних і реінтеграційних територій; територій високого комбінованого тиску; опорних логістично-виробничих територій; приймаючих та адаптаційних територій; метрополійних ресурсно-управлінських вузлів. Для кожного типу сформовано базовий пакет інструментів, який модифікується за ризиком, спроможністю, часовою фазою та функціональними зв’язками (табл. 2).

Таблиця 2

Функціональні типи територій і базові пакети державного впливу

Тип території	Домінантна управлінська проблема	Базовий пакет інструментів
Безпеково-критичні та реінтеграційні	Небезпека, руйнування базових систем, обмежена інституційна присутність	Безпековий аудит; відновлення критичних послуг; житлові й компенсаційні інструменти; підвищений грантовий компонент
Високого комбінованого тиску	Одночасний дефіцит кількох взаємопов’язаних систем	Проєкти системного ефекту; вирівнювальні трансферти; результатні транші; технічна допомога з підготовки портфеля
Опорні логістично-виробничі	Залежність ширших ланцюгів постачання від стійкості вузла	Кластерні інструменти; індустріальні парки; транспортна й енергетична інфраструктура; партнерство з професійною освітою
Приймаючі та адаптаційні	Зростання фактичного населення і навантаження на житло та послуги	Компенсаційні трансферти; житлові й орендні інструменти; розширення освіти, медицини та соціальних послуг; інтеграція на ринок праці
Метрополійні ресурсно-управлінські вузли	Концентрація ресурсів і необхідність міжмуніципальної координації	Агломераційні угоди; спільне транспортне, житлове та екологічне планування; центри компетенцій; вища частка місцевого й приватного ресурсу

Джерело: сформовано авторкою

Організаційне забезпечення механізму побудовано на розмежуванні національних, регіональних, місцевих і партнерських функцій та RACI-розподілі відповідальності. Регіональний проєктний офіс запропоновано як горизонтальну функцію портфельної координації.

Узагальнення результатів теоретичного й аналітичного етапів дослідження засвідчило необхідність переходу від відокремленого застосування організаційних, фінансових, просторових, проєктних та інформаційних інструментів до їх узгодженого функціонування в єдиній системі державного управління. З цією метою сформовано концептуальну архітектуру інтегрованого адаптивного механізму, яка відображає взаємозв’язок його функціональних контурів, суб’єктів, ресурсів та інструментів реалізації, а також послідовність управлінських дій від діагностики стану території до моніторингу результатів і коригування рішень. Зміст і зв’язки основних складових запропонованого механізму представлено на рис. 2.

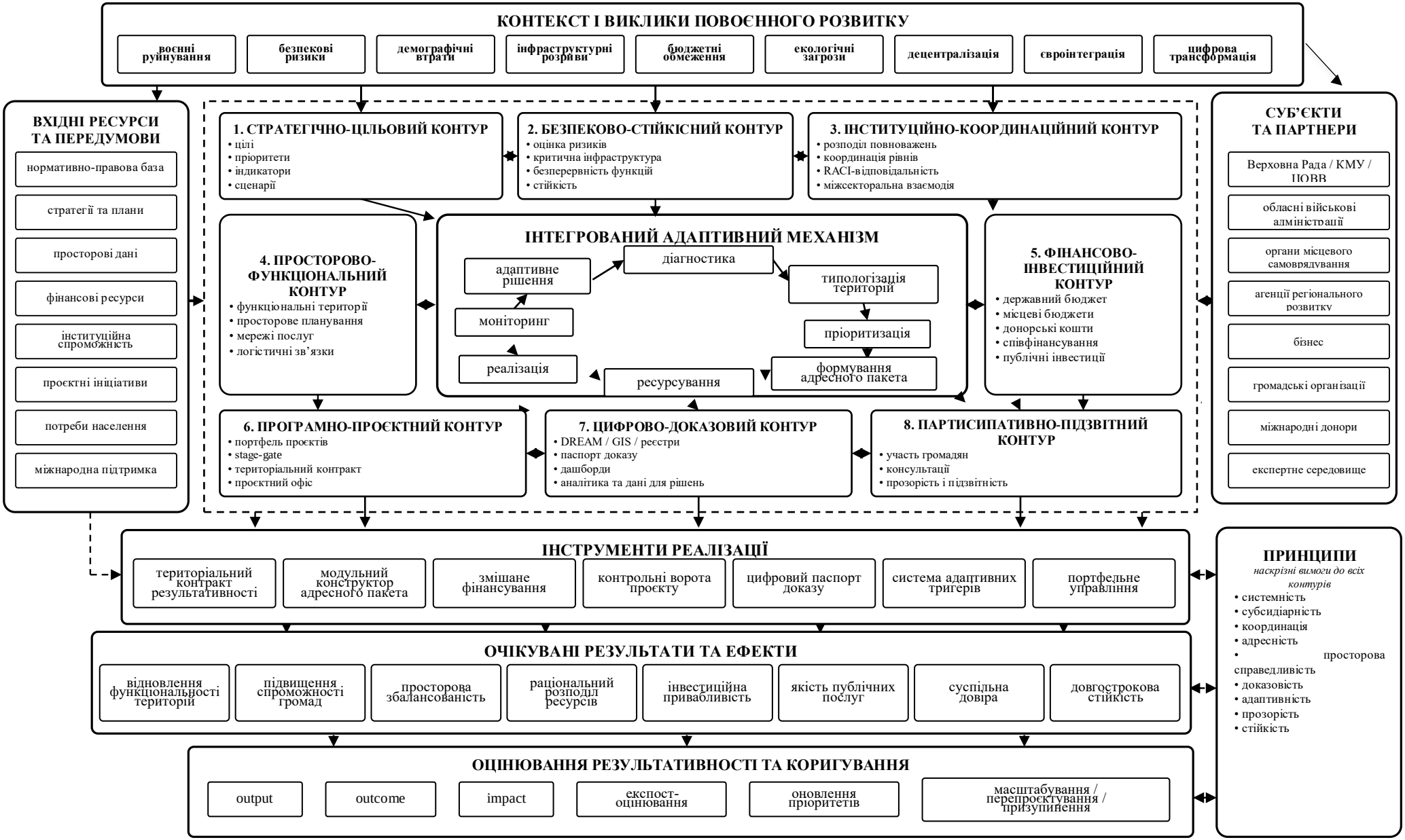

Рис. 2. Концептуальна архітектура інтегрованого адаптивного механізму державного управління територіальним розвитком

Джерело: розроблено авторкою

Фінансова архітектура поєднує державний і місцеві бюджети, Ukraine Facility, ресурси міжнародних фінансових організацій, гранти, гарантії, кредити, приватний капітал, державно-приватне партнерство та концесії за принципами додатковості, комплементарності, повної вартості життєвого циклу і справедливого розподілу ризиків.

Проєктний цикл структуровано через доказові контрольні ворота, що допускають проєкт до наступної стадії лише за наявності підтвердженої проблеми, просторової сумісності, технічної та фінансової готовності, визначеного оператора майбутньої функції, належної якості даних і обґрунтованого суспільного результату. Цифровий доказовий конвеєр забезпечує простежуваність від первинного факту й версії методики до рішення, фінансування, реалізації та аудиту, а моніторинг за логікою output-outcome-impact доповнено часовими, фінансовими, функціональними та контекстними тригерами адаптивного коригування.

Реалізацію пропозицій структуровано як послідовність підготовки нормативно-методичної основи, пілотування в територіях різних функціональних типів, оцінювання ефекту, коригування та масштабування. Такий порядок дає змогу поєднати єдині державні гарантії з неоднорідністю територій, забезпечити адресність підтримки, підвищити якість публічних інвестицій та перетворити моніторинг на інструмент своєчасного управлінського рішення.

Просторова складова механізму державного управління територіальним розвитком розкривається через мережеву модель функціональних територій, у межах якої управлінська взаємодія орієнтується на фактичні просторові зв’язки між громадами. Міжмуніципальні послуги, транспортні коридори, ринки праці, екосистеми та виробничі мережі формують зони спільних інтересів і взаємозалежностей, що не завжди збігаються з адміністративними межами. Відповідно, управління такими територіями потребує поєднання адміністративно-територіального та функціонального підходів. Організаційними інструментами цієї взаємодії виступають угоди про співробітництво територіальних громад, спільні проєктні офіси, сервісні організації, агломераційні й коридорні портфелі проєктів та центри компетенцій.

Фінансова архітектура механізму передбачає поєднання бюджетних коштів, фінансування в межах Ukraine Facility, ресурсів міжнародних фінансових організацій, грантів і приватного капіталу, зокрема із застосуванням державно-приватного партнерства та концесій. Взаємодія джерел та інструментів фінансування будується на принципах додатковості й взаємодоповнюваності, урахування повної вартості життєвого циклу проєктів та справедливого розподілу ризиків між учасниками. Проєктний контур механізму охоплює послідовні етапи управління територіальним проєктом із контрольними точками прийняття рішень щодо переходу до наступного етапу. Його інформаційну основу становить цифровий контур формування, перевірки та використання доказових даних. Багаторівневий моніторинг поєднує оцінювання безпосередніх результатів, наслідків і довгострокового впливу проєктів, а зв’язок між моніторингом та управлінськими діями забезпечують тригери адаптивного коригування.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення наукового завдання щодо обґрунтування теоретичних положень з удосконалення механізмів державного управління територіальним розвитком України в умовах повоєнного відновлення. Основні результати дослідження відповідно до поставлених завдань узагальнено в таких положеннях.

1. Уточнено сутність механізмів державного управління територіальним розвитком в умовах повоєнного відновлення. Встановлено, що такі механізми мають охоплювати не лише відбудову пошкоджених об'єктів, а й відновлення функцій території, забезпечення безпеки населення, доступності публічних послуг, економічної активності та довгострокової спроможності регіонів і громад. Механізм державного управління територіальним розвитком визначено як упорядковану багаторівневу систему цілей, суб'єктів, повноважень, норм, методів, інструментів, ресурсів, процедур та інформаційних зв'язків, за допомогою якої держава у взаємодії з регіональними і місцевими органами влади забезпечує відновлення функцій територій, зменшення їхньої вразливості та створення умов для подальшого розвитку.

2. Систематизовано механізми державного управління територіальним розвитком та уточнено принципи їх реалізації. У структурі механізму виокремлено цільову, суб'єктну, об'єктну, функціональну, нормативно-процедурну, інструментальну, ресурсну, інформаційно-аналітичну та результативно-коригувальну складові. До основних принципів реалізації механізмів віднесено: законність, субсидіарність, системність, адресність, територіальну справедливість, координацію, партнерство, прозорість, підзвітність, адаптивність і стійкість. Запропоновано класифікацію механізмів державного управління територіальним розвитком: за функціональним призначенням, рівнем реалізації, часовим горизонтом, характером впливу, ресурсною основою, умовами застосування та етапами відновлення. Запропонована систематизація дає змогу визначати місце кожного механізму в загальному процесі державного управління територіальним розвитком.

3. Узагальнено зарубіжний досвід державного управління територіальним розвитком та процесами відновлення. Встановлено, що результативні зарубіжні моделі ґрунтуються на багаторівневій координації, чіткому розподілі повноважень, розвинених регіональних інституціях, інтегрованому просторовому плануванні, договірних формах взаємодії, поєднанні державних, місцевих і міжнародних ресурсів та постійному оцінюванні результатів. Для України доцільним є використання окремих елементів політики згуртованості ЄС, територіального планування, регіональних контрактів, діяльності агенцій регіонального розвитку та відновлення територій після криз і природних катастроф. Обґрунтовано, що їх застосування має здійснюватися з урахуванням українського законодавства, безпекових умов, фінансових можливостей та спроможності органів публічної влади.

4. Визначено територіальні диспропорції, потреби, стійкість і спроможність регіонів та територіальних громад. Встановлено, що використання лише показників прямих збитків і вартості відбудови не дає повного уявлення про реальні потреби територій. Пріоритети державної підтримки мають визначатися також з урахуванням втрати основних функцій, безпекових та екологічних ризиків, демографічних змін, навантаження на мережу послуг, фіскальних можливостей і управлінської спроможності. Для комплексної діагностики запропоновано поєднувати індекс територіального тиску відновлення, індекс територіальної стійкості та оцінку управлінської спроможності. На цій основі сформовано функціональні профілі територій, які дають змогу диференціювати черговість заходів, умови фінансування, обсяг організаційної підтримки та показники очікуваних результатів.

5. Оцінено стан і результативність механізмів державного управління територіальним розвитком та виявлено проблеми їх взаємодії. Встановлено, що в Україні сформовано нормативно-правові й організаційні передумови для управління територіальним розвитком і відновленням, проте організаційний, фінансово-бюджетний, програмно-проєктний, просторово-планувальний та інформаційно-аналітичний механізми функціонують недостатньо узгоджено. Основні проблеми виникають між визначенням територіальної проблеми та підготовкою проєкту, стратегічними пріоритетами й бюджетним фінансуванням, просторовим рішенням і ресурсним забезпеченням, завершенням об’єкта та відновленням відповідної функції, а також між результатами моніторингу й подальшим коригуванням рішень. Запропоновано оцінювати механізми за нормативною визначеністю, організаційною спроможністю, ресурсним та інформаційним забезпеченням, координацією суб’єктів і спрямованістю на територіальний результат.

6. Запропоновано інтегрований адаптивний механізм державного управління територіальним розвитком в умовах повоєнного відновлення України та систему його забезпечення. Механізм поєднує стратегічно-цільову, безпекову, інституційно-координаційну, просторово-функціональну, фінансово-інвестиційну, програмно-проєктну, інформаційно-аналітичну складові, а також участь громадськості й підзвітність органів влади. Його реалізація передбачає послідовне здійснення діагностики, визначення типу території, встановлення пріоритетів, формування диференційованого комплексу інструментів, ресурсне забезпечення, реалізацію заходів, моніторинг та коригування рішень. Запропоновано територіальний контракт результативності державного управління територіальним розвитком, у якому закріплюються цілі, зобов’язання сторін, джерела фінансування, строки та показники результату; диференційовані пакети державної підтримки; змішане фінансування; контрольні етапи прийняття проєктних рішень; систему інформаційного супроводу та результатно орієнтованого моніторингу. Реалізація цих пропозицій сприятиме підвищенню узгодженості державних рішень, адресності розподілу ресурсів і відповідальності за результати відновлення територій.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧКИ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації

Публікації у наукових фахових виданнях України з державного управління

1. Красківська Н.В. Теоретичні засади формування механізмів державного управління територіальним розвитком. *Право та державне управління*. 2025. № 1. С.552-560 (0,5 друк. арк.).
2. Красківська Н.В. Оцінка ефективності механізмів державного управління територіальним розвитком регіонів України. *Право та державне управління*. 2025. № 2. С. 431–439 (0,5 друк. арк.).
3. Красківська Н.В. Інституційне забезпечення механізмів державного управління територіальним розвитком в Україні. *Держава та регіони*. Серія: Публічне управління і адміністрування. 2025. № 2. С. 238–245 (0,5 друк. арк.).
4. Красківська Н.В. Сучасні підходи до державного управління територіальним розвитком в умовах децентралізації. *Держава та регіони*. Серія: Публічне управління і адміністрування. 2025. № 3. С. 201–208 (0,5 друк. арк.).
5. Красківська Н.В. Стратегічне та просторове планування як інструмент державного управління територіальним розвитком. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2024. № 42. С. 214–220 (0,5 друк. арк.).
6. Красківська Н.В. Фінансово-бюджетні механізми державного управління територіальним розвитком: проблеми та напрями удосконалення. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2025. № 48. С. 168-174 (0,5 друк. арк.).

Публікація в науковому виданні іноземної держави

7. Kraskivska N. V. Components of the Object of Public Management of Territorial Development. *Global Prosperity*. 2025. Vol. 5, Iss. 4. Pp. 321-328 (0,5 друк. арк.).

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. Красківська Н.В. Міжрегіональні диспропорції та роль держави у забезпеченні збалансованого територіального розвитку. Роль юриспруденції у формуванні сучасного суспільства: збірник матеріалів IX Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 10 жовтня 2023 р.). Ч. 1. Київ: ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2023. С. 112-113 (0,5 друк. арк.).
9. Красківська Н.В. Зарубіжний досвід державного управління територіальним розвитком та можливості його адаптації в Україні. Роль юриспруденції у формуванні сучасного суспільства: збірник матеріалів X Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 8 жовтня 2024 р.). Київ: ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2024. С. 199-200 (0,5 друк. арк.).
10. Красківська Н. В. Децентралізація влади як чинник трансформації механізмів територіального розвитку. Розвиток української держави в умовах активізації євроінтеграційних процесів: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 6 травня 2025 р.). Київ: ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2025. С. 100-101 (0,5 друк. арк.).

11. Красківська Н. В. Механізми державного управління територіальним розвитком у контексті сталого розвитку та післявоєнного відновлення. Роль юриспруденції у формуванні сучасного суспільства: збірник матеріалів XI Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 8 жовтня 2025 р.). Київ: ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2025. С. 106-107 (0,5 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Красківська Н.В. Механізми державного управління територіальним розвитком в Україні в умовах повоєнного відновлення. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. Державний університет «Житомирська політехніка». Житомир, 2026.

Дисертацію присвячено теоретико-методологічному обґрунтуванню, аналітичному оцінюванню та формуванню науково-практичних пропозицій щодо удосконалення механізмів державного управління територіальним розвитком України в умовах війни, підготовки до повоєнного відновлення і довгострокової модернізації. Уточнено сутність механізму державного управління територіальним розвитком в умовах повоєнного відновлення як упорядкованої багаторівневої системи цілей, суб'єктів, повноважень, норм, методів, інструментів, ресурсів, процедур та інформаційних зв'язків, за допомогою якої забезпечуються відновлення функцій територій, зменшення їхньої вразливості та формування спроможності до подальшого розвитку. Запропоновано дев'ятикомпонентну структуру механізму і багатовимірну класифікацію його видів.

У теоретичній частині дослідження систематизовано еволюцію наукових поглядів на територіальний розвиток, розкрито зміст основних складових механізмів державного управління, конкретизовано принципи їх формування і реалізації. Обґрунтовано доцільність взаємопов'язаного застосування системного, структурно-функціонального, процесного, інституційного, просторового, територіально орієнтованого, багаторівневого, ризик-орієнтованого та програмно-проєктного підходів. Узагальнено зарубіжний досвід управління територіальним розвитком і посткризовим відновленням, визначено можливості використання в Україні практик багаторівневої координації, просторового планування, регіонального контрактування, діяльності агенцій розвитку та управління публічними інвестиціями.

Розроблено методичний підхід до комплексної діагностики територій, який поєднує оцінювання територіального тиску відновлення, територіальної стійкості, управлінської спроможності та рівня інституційно-функціональної сформованості ключових механізмів. Підхід дає змогу враховувати не лише обсяг прямих руйнувань і потреб у фінансуванні, а й втрату територіальних функцій, демографічне та сервісне навантаження, безпекові й екологічні ризики, фіскальні можливості, якість координації та здатність територій забезпечувати подальше утримання відновлених об'єктів. На основі проведених розрахунків сформовано функціональні профілі територій, призначені для диференціації державної підтримки, умов співфінансування та організаційно-методичної допомоги.

Установлено недостатню узгодженість стратегічного, просторово-планувального, фінансово-бюджетного, програмно-проєктного та інформаційно-аналітичного механізмів. Виявлено проблеми взаємодії між визначенням територіальних потреб, формуванням пріоритетів, підготовкою проєктів, виділенням ресурсів, реалізацією заходів та оцінюванням їх фактичних результатів. Обґрунтовано необхідність переходу від контролю освоєння коштів і фізичної готовності об'єктів до оцінювання відновлення суспільно значущих функцій, доступності послуг, безпеки, експлуатаційної стійкості та довгострокового впливу державних рішень.

Запропоновано інтегрований адаптивний механізм державного управління територіальним розвитком, який поєднує стратегічно-цільову, безпеково-стійкісну, інституційно-координаційну, просторово-функціональну, фінансово-інвестиційну, програмно-проєктну та інформаційно-аналітичну складові, а також механізми участі громадськості й підзвітності. Його функціонування передбачає послідовне здійснення діагностики, визначення типу території, встановлення пріоритетів, формування диференційованого комплексу інструментів, ресурсного забезпечення, реалізації, моніторингу та коригування управлінських рішень. Практичне значення результатів полягає у можливості застосування запропонованих моделей, матриць, алгоритмів та індикаторів центральними органами виконавчої влади, обласними військовими адміністраціями, агенціями регіонального розвитку й органами місцевого самоврядування під час підготовки стратегій, програм комплексного відновлення, проєктних портфелів, територіальних контрактів, умов співфінансування та систем моніторингу територіальних результатів.

Ключові слова: державне управління; територіальний розвиток; державна регіональна політика; територіальна стійкість; спроможність громад; багаторівневе врядування; публічні інвестиції; програмно-проєктний механізм; цифровий моніторинг; функціональні території; адаптивне управління.

ANNOTATION

Kraskivska N. V. Mechanisms of Public Administration of Territorial Development in Ukraine under Post-War Recovery. – Manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of Sciences in Public Administration, specialty 25.00.02 – Mechanisms of public administration. – Zhytomyr Polytechnic State University. – Zhytomyr, 2026.

The dissertation is devoted to theoretical and methodological substantiation, analytical assessment and formation of scientific and practical proposals for improving the mechanisms of state management of territorial development of Ukraine in conditions of war, preparation for post-war reconstruction and long-term modernization. The essence of the mechanism of state management of territorial development in conditions of post-war reconstruction is specified as an orderly multi-level system of goals, subjects, powers, norms, methods, tools, resources, procedures and information connections, with the help of which the restoration of the functions of territories, reduction of their vulnerability and formation of capacity for further development are ensured. A nine-component structure of the mechanism and a multidimensional classification of its types are proposed.

The theoretical part of the study systematizes the evolution of scientific views on territorial development, reveals the content of the main components of state management mechanisms, and specifies the principles of their formation and implementation. The feasibility of the interconnected application of systemic, structural-functional, process, institutional, spatial, territorially oriented, multilevel, risk-oriented and program-project approaches is substantiated. Foreign experience in managing territorial development and post-crisis recovery is summarized, and the possibilities of using multilevel coordination practices, spatial planning, regional contracting, the activities of development agencies and public investment management in Ukraine are identified. A methodological approach to comprehensive diagnostics of territories has been developed, which combines the assessment of territorial pressure for recovery, territorial resilience, management capacity and the level of institutional and functional formation of key mechanisms. The approach allows taking into account not only the volume of direct destruction and financing needs, but also the loss of territorial functions, demographic and service load, security and environmental risks, fiscal capabilities, quality of coordination and the ability of territories to ensure the further maintenance of restored facilities. Based on the calculations, functional profiles of territories were formed, designed to differentiate state support, co-financing conditions, and organizational and methodological assistance.

Insufficient coordination of strategic, spatial planning, financial and budgetary, program-project, and information-analytical mechanisms was established. Problems of interaction between determining territorial needs, setting priorities, preparing projects, allocating resources, implementing measures, and evaluating their actual results were identified. The need to transition from controlling the use of funds and physical readiness of facilities to assessing the restoration of socially significant functions, accessibility of services, security, operational sustainability, and the long-term impact of state decisions was substantiated.

An integrated adaptive mechanism of state management of territorial development is proposed, which combines strategic-targeted, security-sustainable, institutional-coordination, spatial-functional, financial-investment, program-project and information-analytical components, as well as mechanisms of public participation and accountability. Its functioning involves the consistent implementation of diagnostics, determination of the type of territory, setting priorities, formation of a differentiated set of tools, resource provision, implementation, monitoring and adjustment of management decisions. The practical significance of the results lies in the possibility of applying the proposed models, matrices, algorithms and indicators by central executive bodies, regional military administrations, regional development agencies and local governments during the preparation of strategies, comprehensive recovery programs, project portfolios, territorial contracts, co-financing conditions and monitoring systems for territorial results.

Keywords: state management; territorial development; state regional policy; territorial sustainability; community capacity; multi-level governance; public investments; program and project mechanism; digital monitoring; functional territories; adaptive management.

Формат 60х90 1/16 Папір друкарський.
Друк офсетний Гарнітура Time New Roman.
Ум. друк. арк. 0,9 Тираж 100.
Віддруковано з готових оригіналів-макетів автора
у Державному університеті «Житомирська політехніка»
10005, Україна, м. Житомир, вул. Чуднівська, 103